

մի հայ սկսում է նոյնը անել այդ
րոպէից էլ պրծաւ՝ ամեն հասնող,
ամեն վեր կենող միայն բուրդ է
առնում, բոժոժ և ընկուզի կոճղ
և այդպիսով կոնկուրենցիան հաս-
նում է շուտով այն աստիճան
ծանրութեան, որ առևտուրը շա-
րունակվում է ամենավատ պայ-
մաններով և հայերը Արօպայի
սահմանը չանցած՝ ծախում են
բարձր ամենամեծ վնասով ու յետ
դառնալով իրանց հայրենիքը հա-
զար անէծք կարդում պատճառ
եղածի վրա:

Այդ տեսնելով ի հարկէ ա-
մենքն էլ թողնում են իսկոյն նոր
գործը և կրկին յետ դառնում
իրանց օրհն վաճ պապա-
կան պարապմունքին ու աղաթին:

Հիմայ դիցուք թէ հացի թան-
գութեան պատճառով վարչու-
թիւնը առաջարկում է մի բաղա-
քում փոխադարձ օգնութեան մի
երկու ընկերութիւններ կազմել և
ամենայն դէպքի համար հացի
պաշար պատրաստել: Այսպիսով
թիւնը շատ ջանք պիտի թափէ
որ կարողանայ գոնէ մի ընկերու-
թիւն կազմել տալ բայց հէնց որ
այդ եղաւ, իսկոյն այնչափ ընկե-
րութիւններ դուրս կը գան ամեն
կողմից, որ փոխանակ թանգու-
թեան առաջն առնելը նորան
միայն կը հեշտացնեն և սովի
դուռը կը հասցնեն:

Նրան բաւական էր միայն, որ Արատ. ընկ.՝
դպրոցներ է բանում, նուիրատուութիւններ չառն
լինում, որպէս զի մինչ երկինք գովաբանէ այդ
ընկերութիւնը, առանց քննելու թէ արդեօք այդ
դպրոցները ունեն այն կազմակերպութիւնը, որ
կարողանան ուսում, լոյս տարածել թշուառ
հայ ժողովրդի մէջ: Իսկ ինչ վերաբերում է Աու-
սաստանի հայ մամուլին, պէտք ասել, որ նա թէ և
չը բաւականացաւ հարեանցի նկատողութիւններով
և քննադատութիւնով, սակայն դեռ մինչ այսօր
հարկաւոր ուղարկութիւն չը դարձնէ ընկերու-
թեան ուսումնական դպրոցական մասի գործունե-
ութեան վրա: Այս օրերս ստանալով Արատ. ընկ.՝
գ. տեղեկագիրը, ես սկսեցի մի առանձին ուղա-
րութեամբ քննել նրան և նկատելով մի քանի
խոշոր պակասութիւններ դպրոցական գործի վե-
րաբերմամբ, ուստի և աճապարում եմ հրապա-
րակաբար յայտնել. դրանով, ես կարծում եմ, ցոյց
տուած կը լինեմ այն համակրութիւնը որ անձամբ
տածում եմ դէպի այդ օգտաւէտ ընկերութիւնը
և իմովանն նպատած կը լինեմ այդ հաստատու-
թեան, որին ամեն մտածող հայ պարտա-
ւոր է օգնել, սիրել և այդ իր օգնութիւնը, սէրը
գործով ապացուցանել:

Ես համոզված եմ որ իւրաքանչիւրը ով որ ու-
ղարկութեամբ կարողացայ տեղեկագիրը կը հա-
մաձայնէ ինձ հետ, որ այն անձինք, որոնք Արա-
րատ. ընկ.՝ ուսումնական մասին պարագլուխ են
հանդիսանում, շատ քիչ ծանօթ են դպրոցական
գործի հետ, իբրև մասնագիտութեան. դորանից
յառաջացել է այն հանգամանքը, որ ընկերու-
թեան հիմնած դպրոցները և վարժապետանոցը
այն ուղղութեամբ, որ այժմ ունեն, չը պիտի
կարողանան ծառայել իրենց նպատակին, այսինքն
Հայաստանի մէջ ուսում ծաւալել կամ աւելի
պարզ ասենք, չը պիտի կարողանան հայի մտաւոր
վիճակը բարձրել և բարձրացնել: Այս խնդիրը
այնքան ծանրակշիւ է, որ ստիպված ենք փոքր
ինչ երկարացնել այս յօդուածը, մի և նոյն ժամա-
նակ հրաւիրել Արարատ. ընկերութեան վարչու-
թեան խորին ուղարկութիւնը:

Ժողովրդական կեանքի առաջին և գլխաւոր
պահանջը— կրթութիւնն (ուսում) է: Նա

Առնենք միւս օրինակ: Ահա
կատարեց տէրութիւնը դատաս-
տանական մի վերանորոգութիւն,
այնպէս որ կարիք է յայտնվում
համալսարանական իրաւաբանների
մէջ: Բաւական է որ մէկը մտաւ
համալսարանի իրաւաբանական
ֆակուլտետը, այդ օրից դիմա-
գիւսն աւարտողները բարձր էլ
թափվում են շարունակ իրաւա-
բանական ֆակուլտետը, էլ իրանց
հաշիւ չը տալով թէ ունեն ար-
դեօք հակում, ընդունակութիւն
և կոչում դէպի այդ մասնագի-
տութիւնը թէ ոչ: Այսինքն
մի քանի տարից յետ բանը վեր-
ջանում է նորանով որ համալսա-
րանական իրաւաբանների թիւը
այնչափ շատանում է, որ ամենքն
էլ մնում են սոված:

Այնք կարելի է ասել և շատ
ուրիշ բաների վերաբերմամբ, ուր
հայը խիստ ծայրայեղ է. մի կող-
մից նա դանդաղ է, անշարժ, ա-
ւանդապաշտ, միւս կողմից՝ աշ-
խոյժ, շարժուն և նորամոլ: Հայը
անփորձ է այն ժամանակ, բանի
որ նորա աչքը մի օրինակ չէ
տեսնում, բանի որ բոլորն էլ ան-
փորձ են. հայը արթուն է այն
ժամանակ, երբ նա նկատում է,
որ մէկը ձգտում է առաջ ընկնել:
Այսպիսով հայի գրգռելը և բա-
րոյական իւզը միայն կիրքն է,
մաղձը ու նախանձը: Հայը գործ

պէտք է բարձրացնէ ժողովրդի բարոյականու-
թիւնը, բարձրէ նրա անտեսական դրութիւնը,
իսկ դրա համար նա պէտք է պատասխանէ կիսա-
քի բոլոր պահանջմունքներին: Ահա այդպիսի մի
բան չէ նկատվում Արարատ. ընկ.՝ դպրոցական
գործի ուղղութեան մէջ. նրա դպրոցները այնպէս
կազմակերպված չեն ըստ ուսումնականին, որ կա-
րողանան ժողովրդական լուսաւորութեան գործին
օգնել: Ժողովրդական դպրոցները պէտք է զբո-
հանուր—կրթական նպատակ ունենան և ոչ միայն
գրագիտութիւն, այլևնքն գրել կարգաւ սովորեցնելու
նպատակ. այս բանին համոզված է և ինքն Արա-
րատ. ընկերութիւնը, ասելով իր տեղեկագիր
11-րորդ էջում մեր ազգային վարժարանաց դե-
խաւոր պակասութիւնն այն է, որ միայն գրագե-
տներ կը պատրաստեն, կը նշանակէ Արարատ.
ընկ.՝ հիմնելով իր ժողովրդական դպրոցները նպա-
տակ է ունեցել ոչ թէ միայն գրագիտութիւն
տարածել, այլ Հայաստանի հայ գիւղացին կրթել,
և այդ բանի մէջ զարմանալի և զովելի հմու-
թիւն, փորձառութիւն է ցոյց տուել, վճռելով որ
հայ գիւղացին կրթելու համար հարկաւոր էր
լաւ մը քննել նորա վիճակը և պիտոյիցը վերահա-
սու լինելով ըստ այնմ ուսումնական յայտադիր
մը պատրաստել: Այդ դժուարին գործը յանձն-
վում է պ. Մ. Գործնադրականին և նրա հաղոր-
դած տեղեկութեանց համեմատ Արարատ. ընկ.՝
սկսում է գործել, սակայն ափսոս, որ ոչ ինքն պ.
Գործնադրականն և ոչ ևս գործադիր ժողովը, թող
ներուր մեզ ասել, չեն հասկացել այն միջոցները,
որոնցով կարելի է ժողովրդի բուն կարիքը լրացնել,
ուստի և Արարատ. ընկ.՝ առանց ինքն նկատելու,
իր քարոզած սկզբունցն ընդունելու հակասական
ուղղութեամբ է յառաջ տանում գործը: Մեր ա-
սածը փաստով ապացուցանենք. ինքն Արարատ.
ընկ.՝ ասում է, որ հայ գիւղացին երեք տեսա-
կէտով է ըմբռնում, իբր հայ, իբր քրիստոնէայ և
իբր երկրագործ և յաւելացնում է Վեր երկրա-
գործ՝ գիտութեան նոր լոյսերն օգուտ քաղելով
ըստ այնմ իւր արուեստը կատարելա-
գործէ, բարւոք է իր տնտեսական զը-
րութիւնը և դարմանէ իւր առողջա-
պահական վիճակը, որ շատ վատ թար

է սկսում երբ գրգռվում է, երբ
նա տեսնում է ուրիշ օրինակը,
բայց ոչ թէ հային յառաջ մղող
զօրութիւնը նորա ներքին հակումն
է, ազատ կամքը, ընդունակու-
թեան ճանաչողութիւնը և ուժի
գնահատութիւնը:

Այս է պատճառը այն տար-
րինակ երեւոյթի, որ հայը ամեն
բան տաքութեամբ է սկսում, բայց
և ամեն բան յանկարծ դէն գը-
ցում. նա սկսում է ոչ թէ իր յօժար
կամքով և գիտակցական կերպով,
այլ միայն կրքից և օրինակից բու-
րբոված, իսկ կիրքը չունի ոյժ, նա
որչափ դիւրաբարբոր է, այնչափ
և շուտ հանդիշտ, վասնորոյ և
հայի սկսած գործն էլ միշտ լի-
նում է անհաստատ և րոպէական:
Հետեւեալ համարներում կը շարու-
նակենք մեր գլխաւոր մտքի պար-
զելը:

Պ. Նիկողոսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՐԳԱՐԱՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

Կրակիրը յայտնեց մեզ այդ նոր ընկերու-
թեան հիմնվելու լուրը, բայց մինչև այժմ
ոչ մի հաստատ տեղեկութիւն չը կարողա-
ցանք ստանալ թէ նրա կազմակերպութեան
և թէ պրոգրամին մասին: Աւելորդ է ասել,

է այժմ: Այս առիթը կարողացող կարող է
զայ այն եղբայրացիներն, որ հակառակ մեր ա-
սածին, Արարատ. ընկ.՝ շատ լաւ հասկացել է ժո-
ղովրդի կարիքը, բայց բանն այն է, որ տեսականա-
պէս հասկանալով այդ կարիքը, գործնական կեան-
քի մէջ, նրանց չէ իրագործում, որին ապացոյց
կարող է լինել գիւղական դպրոցների ուսում
նական յայտագիրը: Ահա այդ ուսումնարանների
չորսամեայ ուսման ընթացքի ծրագիրը—հայերէն
ընդլ, պատմ. հայոց, կրօնագիտութիւն, թուա-
բանութիւն, աշխարհագրութիւն, բարոյագիտու-
թիւն (?), գիր, գծագրութիւն, երաժշտութիւն, մարմ-
նամարզութիւն, դաս առարկայից: Հարցնում ենք
այժմ Արարատ. ընկ.՝ գործադիր ժողովին. արդեօք
այդ առարկաների միջոցով նա կամենում է հայ
գիւղացու արուեստը կատարելագործել, նրա տըն-
տեսական դրութիւնը բարձրել և առողջապահա-
կան վիճակը դարմանել, ի՞նչ պատասխանը ստո-
րափոխալ և ճշմարտութիւնը յարգած լինելու
համար՝ ասել, որ որքան կարելի է շուտով
հեռանալ դպրոցական ասպարիզից այն անձինք,
որոնք ոչինչ հասկացողութիւն չունեն մանկավար-
ժութեան մասին, իսկ եթէ բացասական է, այն
ժամանակ ակնյայտ է, որ Արարատ. ընկ.՝ նպատակն
չէ գիւղացու տնտեսական դրութիւնը բարձրել,
այլ միայն դրա գլխի տէրութիւնն տարածել:
Ի՞նչով ուրեմն բացատրել այդ անպիսի հակասու-
թիւնը: Անկարելի է ենթադրել, որ Արար. ընկ.՝
համոզված չը լինի այն անթիւսեղի ճշմարտութեան
մէջ, թէ հայ ժողովրդի, հայ գիւղացու մեծ թը-
շուառութեան պատճառներով մի հօրաբոյնն ևս
կանխակալ նախապաշարմունքներն և սնոթապաշ-
տութիւններն են, սակայն այդ սնոթապաշտութիւն-
ները ցրել և արտաքին միայն դպրոցները կարող
են, իսկ այդ պահանջը լրացնելու համար պէտք է
միայն դպրոցները համապատասխան ուղղութիւն
ունենան—պէտք է նորա աւանդելն այնպիսի տե-
ղեկութիւններ, ուսուցանեն այնպիսի առարկաներ,
որոնք կարող են փչացնել սնոթապաշտութիւն-
ները և ծանօթացնել ժողովրդին իրեն չընկա-
նող բնութեան և նրան կառավարող օրէնքների
հետ—մի խօսքով գլխաւոր առարկայ պէտք է

թէ որքան համակրելի և միանգամայն անհրա-
ժեշտ է այդ մտքի իրագործվելը. մեր ազ-
քատ գրականութիւնը վաղուց պէտք ունի
թարգմանական գործունեութեան: Ի հար-
կէ դժուար է գուշակել, թէ որքան կը յաճո-
ղի նոր ընկերութեանը արժանաւոր կերպով
գրուել բերելու իր նպատակը, բայց այնու ա-
մենայնիւ ցանկալի կը լինէր, որ նա հիմնա-
ւորապէս քննէր ներկայի պահանջները և բո-
լորովին համաձայնացնէր իր գործունեութիւ-
նը կենսական պիտոյքների հետ: Մենք, հա-
յերս առհասարակ սիրում ենք բարձրից բա-
կել, — թարգմանական ընկերութիւնը, իմ
կարծիքով, պէտք է բոլորովին հակառակ
կերպով վարուի: Դուք շատերը մոլորութիւն
անուանեն այն միտքը, թէ եւրոպական հըռ-
չակաւոր բանաստեղծները և խորամուտ փիլի-
սոփաները դեռ անմատչելի կը լինեն մեր հա-
սարակութեանը, բայց այդ ճշմարիտ է: Նի-
կըրը, Ռեօթէն, Աեսինգը—այդ յաւիտենական
ճշմարտութիւնների բարոյղիչները, անմահ ճեկա-
պիւրը—այդ ամենախոր սրտագէտը, դժուար
թէ կարողանան առայժմ գտնել մեր մէջ այն
երկրպագութիւնը, որով շրջապատում է նը-
բանց ամբողջ լուսաւոր աշխարհը: Բանաս-
տեղծական և փիլիսոփայական բարձր մտքեր
ըմբռնելու համար բաւական չէ այն ողորմելի
մտաւոր դարգացումը, որ ունի մեր հասարա-
կութիւնը, դրա համար հարկաւոր է նախա-
պատրաստութիւն: Ինչպէս անգրագէտ մարդի
ձեռքը չէ կարելի տալ ընթերցանութեան
համար մի որ և է գիրք, նոյնպէս անպատ-
րաստ հասարակութեանը դժուար է ընծայել
այնպիսի դրուածներ, որոնց ամեն մի խօսքը
չնչում է նրան անմատչելի հանճարի մտքե-
րով և բանաստեղծական գեղեցկութիւններով:
Սրանով ես չեմ ուզում ասել, որ եւրոպական
երեւելի հեղինակների թարգմանութիւնը հար-
կաւոր չէ չա՛մ աւելորդ է. ամենևին: Թող
նրանք թարգմանվեն, շուտ թէ ուշ նրանք
անկարծիք կը բերեն իրանց օգուտը. եթէ ոչ
ներկայ, գոնէ ապագայ սերունդը կարող է ծա-
նօթանալ եւրոպական մտքերի հետ իր մայ-

համարուի բնական գիտութեանց տարրական ու-
սումը (ժողովրդական դպրոցների մէջ): Ահա թէ
ինչ բան մտադրել է ուսումնական վարչութիւնը,
ահա թէ ինչ խոշոր պակասութիւն ունի յայտագիրը,
և այդ մտադրումը, այդ պակասութիւնը ցոյց են
տալիս թէ դպրոցական գործը և մանկավարժու-
թիւն կոչված գիտութիւնը, որ աստիճան տղայա-
կան հասակի մէջ է դեռ. Կ. Պոլսի հայերի մօտ,
—Մենք ասացինք, որ Արարատ. ընկ.՝ ամենագե-
ղեցիկ կերպով հասկացել է (և այս իրեն յարգանք
և փառք է բերում) այն պարզ, բայց շատերից
անգոյնված ճշմարտութիւնը թէ գիւղական
ժողովուրդը, գիւղը ազգի կեանքի արմատն
է, նրա անտեսական բարեկեցութեան միակ ճշմա-
րիտ և հաւատարիմ աղբիւրը, նրա քաղաքական
գորութեան աճման և բարոյական տիրապետու-
թեան հիմը: Ազգը կը հարստանայ ոչ թէ այն
ժամանակ, երբ վաճառական դասը կը հարստա-
նայ, այլ գիւղական ժողովուրդը, ազգը այն ժա-
մանակ կարող է լուսաւորվել և միայն այն ժա-
մանակ ունի իրաւունք լուսաւորված ազգ կոչվելու,
երբ ուսումը, կրթութիւնը գիւղի սեպհակաւոր-
ութիւն կը դառնան: Ազգային կամ աւելի ուղիղ
ասելով՝ ժողովրդական ինքնակառավարութեան
գործը միայն այն ժամանակ կարող է անխախտ
հիման վրա կանգնել և իր բոլոր ձեռքերի մէջ ար-
դիւնաւէտ լինել, երբ գիւղացին կը հանդուրի գի-
տակցաբար այդ ինքնակառավարութեան իրա-
ւունքների, պայմանների, պահանջների և կարիք-
ների մէջ: Սակայն կարող են առարկել, թէ գիւ-
ղական ժողովրդի մէջ ուսում տարածելու միտքը
վաղուց հասկացված և ընդունված է. ճշմարիտ
է, բայց նպատակը յայտնի չէր և այդ գործը կա-
տարվում էր համարեա անգիտակցաբար, միայն
նրա համար, որ գիւղացին ևս, իբրև մարդ, անու-
սում չը մնայ, գրել կարգաւ սովորի. այդ գործին
չէին տալիս այն մեծ նշանակութիւնը, որ վերե-
ւում յայտնեցի և որ, առաջին անգամ, իր բոլոր
ամբողջութեամբ հասկացել է Արարատ. ընկերու-
թիւնը: Միւս կողմից, եթէ մենք հայերս՝ այժմ
հաւատ ունենք ազգային վերածննդութեան վրա,
եթէ հաւատում ենք որ Տաճկ. մեր եղբայրները
ապագայում իբրև մի ինքնուրոյն, անկախ ազգ

